

A KISZ megalakulása és működése a Színház- és Filmművészeti Főiskolán

KELEMEN KRISTÓF

A színházi szakmát gyökeresen meghatározza és jellemzi az, hogy mi történik a Színház- és Filmművészeti Egyetemen, az ország legfontosabb és száznegyven évig konkurenciával nem bíró színházi és filmes egyetemén.¹ Az intézmény egyik fő jellemzője, hogy a szakmai (Bourdieu-i értelemben vett) elit oktatja a diákokat, és általában a hallgatókból kerülnek ki a következő generációk alkotói is. Ilyen szempontból a Színművészeti központi szerepet tölt be a magyar színházi hagyományban, hiszen nincs még egy olyan intézmény, amelyben ennyi nagyhatású színész és rendező megfordult volna, és emiatt az egyetem működése magán viseli az első nyilvánosság összes irányzatának a hatását is – mélyén pedig a második nyilvánosságét. A Színház- és Filmművészeti Egyetem mindig terepe volt a kísérletezésnek, ahol a diákok – későbbi fontos színházi és filmes alkotók – először próbálhatták ki magukat munka közben professzionális keretek között, tehát saját művészi útkeresésük első állomásait a Színművészetin élték meg. Így az SZFE történetének minél részletesebb, személyes emlékeket is feltáró kutatása a magyar színháztörténeti kánonhoz rendkívül fontos adalékokat szolgáltat.

Művészeti és tudományos kutatásom keretében talákoztam több olyan dokumentummal is, amelyek a Színház- és Filmművészeti Főiskola KISZ-szervezetének működését rögzítették. A KISZ történetének felderítése és megírása nemcsak az SZFE történe-

tében játszik fontos szerepet, hanem az országos szinten működő Kommunista Ifjúsági Szövetség megítéléséhez is új nézőpontokat adhat. A tanulmányomban elsődlegesen a színművészeti hallgatók politikához való viszonyára, továbbá a KISZ tevékenysége következtében létrejött szakmai tevékenység felderítésére koncentrálok.

A KISZ megalakulása – az '56 utáni restauráció időszaka

A Kommunista Ifjúsági Szövetség (KISZ) megalakulását országosan 1957. március 21-én, a Tanácsköztársaság kikiáltásának évfordulóján jelentették be az Erkel Színházban – csak pár hónappal vagyunk az '56-os harcok után. Ezzel egy olyan tömegszervezet jött létre, amely a kommunista párt korábbi ifjúsági szervezeteinek (KIMSZ, MADISZ, SZIT, MINSZ, DISZ) utódjaként határozta meg önmagát. A KISZ feladata volt a szocialista társadalom építésének szolgálata, harc a párt célkitűzéseiért, az ifjúság kommunista szellemben való nevelése, és tevékenyen részt vettek közösségi-, kulturális- és sportprogramok szervezésében is. Elsősorban területi és üzemi KISZ-szervezetek jöttek létre, de az egyetemeken és főiskolákon is megalakult a KISZ.

A Színház- és Filmművészeti Főiskolán működő KISZ megalakulásának dátumát nem tudjuk pontosan. Képesi Endre fedőnevű ügynök² jelentéseiből az rekonstruálható, hogy a

¹ A tanulmány korábbi változata megjelent itt: <https://szinhaztortenet.hu/hu/study/-/record/STD16359?from=szinhaztorteneti-forum>

² Szabó István fedőneve, aki 1956 és 1960 között járt a Színház- és Filmművészeti Főiskola filmrendező szakára (osztályfőnöke: Máriássy Félix)

megalakulás 1957 tavaszáig nem történt meg,³ 1958 májusában viszont már egy KISZ-gyűlésen történekről számol be⁴ – tehát a két dátum közötti időpontra datálhatjuk a KISZ megalakulását a Főiskolán.

A KISZ kezdeteit meghatározta a 1956-os események utáni restauráció. Képesi Endre 1957 áprilisában már leírta a KISZ megalakulásának időszerűségét, és hogy „a hallgatók egy része erősen meggondolta a helyzetet, s végül a helyes útra tért.”⁵ A „helyes útra térés”, amely az ügynök értékelése szerint kulcsfontosságú az ifjúsági szervezet létrehozásához, itt 1956 utólagos megítéléséről, „ellenforradalomként” történő definiálásáról szól – utalva itt a színművészeti hallgatók aktív részvételére az '56-os forradalom eseményeiben.⁶ Mindez jól mutatja az akkori hangulatot, hogy az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában található 1956 utáni Színművészetről szóló ügynökjelentések főképp a tanárok és diákok 1956-os ellenforradalmi tevékenységével, az azt követően megszilárdult politikai beállítódásukkal foglalkoznak.

Képesi jelentéséből kiolvasható, hogy a megalakulás halogatásának egyik legfőbb oka az volt, hogy az év végi (májusi) rosta-vizsgák elvonták a hallgatók figyelmét, továbbá az elsőéves filmrendezők, akik politikailag meglehetősen aktív osztály voltak, „megállapodtak abban, hogy nem lenne helyes, ha most, a rosta előtt elsőévesek alakítanák meg a KISZ-t, mert annak olyan látzata lenne, hogy evvel akarják elkerülni a kiesést.”⁷ Bár itt arról van szó, hogy a diákok nem akarták a karrierizmus látszatát kelteni, a megállapításból kiderül, hogy a KISZ-be

való belépés a szakmai előmenetel szempontjából előnyös szerepet játszhatott. Képesi ugyanitt azt is leírja, hogy az elsőéves filmrendezők „megállapították, ha addig felsősök nem alakítanak KISZ-t, mi megalakítjuk a rosta után vagy tanév elején.” Többük-ről olvasható a későbbi jelentésekben, hogy a KISZ alapítói között voltak, tehát az elsőéves filmrendező osztálynak⁸ nagy szerepe volt az ifjúsági szervezet létrejöttében.

Képesi jelentéséből az is kiderül, hogy már kezdetektől hallatszottak gúnyolódó, kritikus hangok a KISZ-szel szemben: „Egyesek szerint II. évf. színészhallgatók sok diákot megszólítottak: megalakítottuk a KISZ-t, lépj be. S mikor az illetőt már meggyőzték a belépés helyességéről, kijelentik, hogy ez egy »maszek« KISZ, a »kínlódó ifjak szövetsége«.”⁹

1957-ben Simon Zsuzsa leváltását követően¹⁰ Olty Magda, a Főiskola színészmesterség tanára került a rektori pozícióba. Az intézmény szempontjából többen nagy szerencsének értékelik a váltást, mivel Olty „nagyon rendes ember volt”, és „a hallgatók közül, akit tudott, megvédett”, közben pedig az intézménynek sem kellett félnie a hatalomtól:

„Azért nevezték ki, mert megbízható volt: Major Tamásnak a háború előtt élettársa volt, Marosán Györgynek pedig közeli barátnője. Mindketten komoly politikai hatalomnak számítottak akkor. Majornak biztosan az is könnyebbséget jelentett, hogy nem kellett

³ Képesi Endre M-19593, 1957. május 21. ÁBTL

⁴ Képesi Endre M-19593, 1958. május 27. ÁBTL

⁵ Képesi Endre M-19593, 1957. április 30. ÁBTL

⁶ Az '56-ban a Főiskolán történeket többek között Kézdi-Kovács Zsolt *Az a nap a miénk* című 2002-es dokumentumfilmje dolgozta fel

⁷ Képesi Endre M-19593, 1957. május 21. ÁBTL

⁸ Máriaassy Félix osztályának tagjai: Elek Judit, Gábor Pál, Gyöngyössi Imre, Kardos Ferenc, Kézdi-Kovács Zsolt, Rózsa János, Singer Éva, Szabó István, a negyedik évfolyamtól pedig Huszárik Zoltán

⁹ Képesi Endre M-19593, 1957. április 30. ÁBTL

¹⁰ NÁRAY István, *Tanodától – egyetemig (Az intézményes magyar színház- és filmművészképzés száznegyven éve)*, (Budapest: Színház- és Filmművészeti Egyetem, 2005), 214.

annyi szerepet osztania rá a Nemzeti Színházban, ahol Olty akkoriban színésznő volt”.¹¹

Úgy tűnhet, politikailag kipárnázott helyzetbe került a Főiskola, talán ez volt az egyik oka annak, hogy az ügynökjelentésekből azt olvashatjuk: a KISZ-működés folyamatosan akadozott. Képesi egy 1958. május 19-i KISZ-gyűlésről úgy számol be, mintha egy bohózat jelenetét írná le:

„A gyűlés lényege: Lugossy László titkár beszámolója és az azt követő vita [...] A titkári beszámoló lényege az volt, hogy a szervezet nem dolgozott semmit, a vezetőség sem. A beszámoló után Barna László elvtárs, politikai gazdaságtan tanár is kijelentette ugyanezt, s örült, hogy az ifjúság kis eredményeket nem tart eredménynek, hanem kijelenti, hogy nem csinált semmit. Pajor elvtársnő a Főiskola párttitkára csodálkozását fejezte ki, hogy a tagság hallgat, s ehhez a lehetetlen állásponthoz nem szól hozzá, hiszen a KISZ mégiscsak dolgozott, nem is keveset. [...] enyhén heves vita alakult ki, melynek végeredménye közel kétórás vita alapján: valamit mégis dolgozott a szervezet.”

A munka hiánya a későbbiekben is probléma maradt, Képesi egy év végi jelentésében ismét azt írja,¹²

„november végén és december elején a film-főtanszak hallgatói az *Álmatlan évek* és a *Becsület* produkciókban szakmai gyakorlaton voltak, s így a főiskolai KISZ-szervezet munkája úgyszólván teljesen megállt. A színházi KISZ-csoport

nemhogy helyettesítette volna a hiányzókat, hanem ellenkezőleg, ők sem csináltak semmit.”¹³

1959 februárjában robbant ki az ellenséges hangok jelenlétéről szóló vita, amikor a KISZ ünnepélyes tagkönyvkiosztó gyűlésén Barna László, a politikai gazdaságtan tanára felszólalt, „hogy a tagság nem érdemli meg a párttagsági könyvköz hasonló tagkönyvet, mert nem végzett eddig jó munkát, és sok az ellenséges hang.”¹⁴ Ez később Olty Magdához is eljutott, aki Képesi szerint „nem engedi azt állítani, hogy a főiskolán ellenséges megnyilvánulások vannak, nem voltak soha, és nem is lesznek.”¹⁵ Olty mindössze „éretlen elemeknek” nevezte az ellenségesnek tartott személyeket, viszont az ügynöki jelentés úgy van megfogalmazva, hogy mindez inkább ferdítésnek hat, egy jelenlévő probléma eltagadásának, és nem egy hiteles állításnak. Nem meglepő, hogy a tartótiszti javaslat a jelentés végén ez volt, hogy „Aczél elvtárs figyelmét fel kell hívni a fenti egészségtelen jelenségekre”.¹⁶ Képesi egyébként egy pár héttel ezelőtti jelentésében is felelősségre vont a Főiskola vezetését a hallgatók apolitikus viselkedése miatt: „benn élnek a hatalomban, és túl nagy nyugalommal”.¹⁷

Ezzel szemben áll Lévai Tibor fedőnevű ügynök¹⁸ korábban, az 1958/59-es tanév elején adott jelentése:

¹³ Képesi Endre M-19593, 1958. május 27. ÁBTL

¹⁴ Képesi Endre M-19593, 1959. február 23. ÁBTL

¹⁵ Képesi Endre M-19593, 1959. február 23. ÁBTL

¹⁶ Képesi Endre M-19593, 1959. február 23. ÁBTL

¹⁷ Képesi Endre M-19593, 1959. február 13. ÁBTL

¹⁸ Kézdi-Kovács Zsolt fedőneve, akinek a jelentései általában a bevédés jegyében születtek, a tartótisztek ezért legtöbbször semmitmondónak találták a szövegeit.

¹¹ Beszélgetés Lengyel Györggyel, 2017. január 7.

¹² Képesi Endre M-19593, 1958. december 5. ÁBTL

„Általában az a vélemény, hogy ez a tanév tisztább körülmények között indul, mint az előző. A hangoskodók egy csoportja végzett már és az eszmei irányítás szinte teljesen a III-II év kezében van, akik között sok a KISZ-tag. [...] A KISZ tagoknak van tekintélyük az elsősök előtt.”¹⁹

Kutatásaimhoz, a levéltári dokumentumok értékeléséhez a hallgatók KISZ-hez való viszonyának megértéséhez fontos kortársi segítséget nyújtott Lengyel György. Ő nem lépett be a szervezetbe, kívülről látta és kívülről tudta nézni a megalakulását. Lengyel úgy véli, csak pár ember esetében számított a politikai meggyőződés, a legtöbben azért léptek be, mert különben bizonyos hátrányok érték volna őket. Egyes tanárok (például Fövényné, aki az esztétikát tanította, vagy Kéri Elemér, a marxizmus tanár) rendszeresen szóvá tették azt, ha valaki elkerülte a KISZ-t – de például Olty Magda szerint nem tartotta számon, hogy ki tagja a szervezetnek. Lengyel György tudomása szerint a KISZ-ben főképp a filmes osztály vitte a vezető szerepet (ezt az ügynökjelentések is alátámasztják), akik között sokan elkötelezett baloldaliak voltak, de az őszintén meggyőződéses hallgatók közé sorolta egykori osztálytársát, Molnár Gál Pétert is.²⁰ Ennek ellenére Lévai Tibor azt írja Molnár Gál Péter KISZ-en belüli tevékenységéről, hogy „a Főiskolán kezdettől fogva igen passzív magatartást tanúsít. Belépett ugyan a KISZ-be, hogy azután egyszerűen kimaradjon – nem kis megrökönyödésre. Nem érdekel, független akarok maradni – mondta.”²¹

Mátrai Vilma fedőnevű ügynök, aki nem a Főiskolára járt, mindössze az egyik hallgató-

nak, Verdes Tamásnak a gimnáziumi osztálytársa volt, 1957-ben így számolt be kettejük Széchenyi strandon történt találkozásjáról:

„Elmondta, hogy náluk az egyetemen nagyon kevés KISZ tag van, azok is letagadják, mert különben kicsúfolják őket. A közhangulat nagyon kommunista-ellenes (amit Verdes is helyeselt és alátámaszt), gyűlölik Simon tanárnőt, aki azelőtt igazgatónőjük volt és »sztálinista«, gyűlölik Major Tamást is ugyanez oknál fogva.”²²

A KISZ folyóirata:

a Sirály mint színháztörténeti dokumentum

A *Sirály* folyóirat az ifjúsági szervezet működésének harminckét éve alatt ritkán jelent meg, a Színház- és Filmművészeti Egyetem Könyvtárában mindössze nyolc szám található meg, ezek is nagy időkihagyásokkal. Ami megfigyelhető, hogy három különböző hullámban indult el a lap. Először 1961-ből találtam két számot, és 1962-ből is kettőt – ezeknek azonos a borítója (kék alapon, fehér keretben a *Sirály* felirat, a háttérben apró fehér *sirályokkal*), és a kiadványok egytől négyig meg voltak számozva. Bár a szerkesztők leszögezték, hogy kéthavonta megjelenő lapot akarnak, ez a rendszeresség már itt is akadozott. A második számban megtalálható a lap szerkesztőinek a neve: Meszléri Judit, Kárpáti György, Sipos András, Orbán Tibor, Frisch Péter, Trencsényi Imre, Kende János, Gaál Albert. Ezután sok éves kihagyást követően 1977-ben, 1978-ban és 1979-ben jelent meg ismét egy-egy szám: ezeknek borítója megváltozott, sötétebb kék alapon egyetlen nagy *sirály* látható. Itt az első két évben az évszám mellett még feltüntették, hogy első szám, jelezve, hogy minden évben többet is akartak megjelentetni, majd 1979-ben már csak az évszám olvasható a borítón.

¹⁹ Lévai Tibor M-20274, 1958. szeptember 28. ÁBTL

²⁰ Beszélgetés Lengyel Györggyel, 2016. december 20.

²¹ Lévai Tibor M-20274, 1959. november. ÁBTL

²² Mátrai Vilma H.12412, 1957. június 5. ÁBTL

Az 1977-es és 1978-as szám szerkesztői Kovács János és György László, a 1979-esnek pedig Benedek Gyula, Csizmadia Tibor, Gém György, Moldova Ágnes. Az 1982-es utolsó lapszámot ismét megváltozott borítóval publikálták: fehér alapon egy legördülő filmtekercsen olvashatók a feliratok.

A lapban főképp a hallgatók elméleti szövegei jelentek meg: találhatunk drámaelemzéseket, úti beszámolókat, különböző események személyes hangvétellő ismertetését, de versek és novellák is olvashatók benne. A későbbi számok esetében a lap végén található egy Krónika elnevezésű rovat, amely az intézményben folyó szakmai eseményeket ismerteti (bemutatók, tanulmányutak stb.), emellett pedig gyakori volt az is, hogy a szerkesztők programokat, az egész intézmény fejlődését szolgáló célokat fogalmaztak meg. Csizmadia Tibor,²³ aki a szerkesztőbizottság tagja volt, és a *Sirály* előtt az ELTE Bölcsészkarán is részt vett az ottani, *Magyar tömb* nevű egyetemi lap szerkesztésében, azt mondta, hogy „ezek olyan időszakok voltak, amikor egy lapindítás az fontos lehetett.”²⁴

Az 1961-es második számban a szerkesztők a következő célkitűzést írták le:

„minden lapzárta előtt a Főigazgató sajtótájékoztatót tart, melyen választ ad a hallgatók kérdéseire, illetve a Főiskola bizonyos problémáit a nyílt fórum elé tárja. A *Sirály* szerkesztősége érdekes, jó lapot akar közreadni, ezt természetesen csak a hallgatók közreműködésével valósíthatjuk meg. Számítunk minden érdeklődő hozzászólására, írására, kritikájára – biztosak vagyunk benne, hogy a *Sirály* kezdeményezője

²³ Csizmadia Tibor 1978 és 1983 között volt a Színház és Filmművészeti Főiskola színházi rendező szakos hallgatója

²⁴ Beszélgetés Csizmadia Tiborral, 2017. január 5.

és kibontakoztatója lesz Főiskolánkon a vitázó, alkotó szellemnek.”²⁵

A későbbi számokban nem találtam olyan cikket, amellyel ezt a célt a szerkesztőbizottság komolyabban megvalósította volna (egyetlen kivételnek tekinthető Gyárfás Miklós *Milyen darabokat játszanak a főiskolások?* című írása a Fórum rovatban),²⁶ viszont két számmal később a szerkesztők ismét felhívást intéztek az olvasókhöz: annak érdekében, hogy a lap egy olyan platform legyen, ahol a művészeti főiskolások kifejthetik véleményüket művészeti, esztétikai, társadalmi kérdésekről, ha valakinek a lap „arculatába illő bármilyen felelősséggel átgondolt és igényesen megfogalmazott szellemi terméke van, keresse fel vele a *Sirály* szerkesztőségét”.²⁷ Az ezután következő nagy kihagyás arról árulkodik, hogy nem sok szöveg érkezhetett be a szerkesztőséghez, ugyanis a lap tizenöt évig nem jelent meg újra. Később a 1979-es számban ugyancsak arra bíztatták a hallgatókat, hogy „ne termeljenek az íróasztalfióknak”, és adják közre megjelentethető írásaikat.²⁸ Ezúttal ismét kihagyás következett, ami három évig tartott – akkor viszont, 1982-ben már a legutolsó szám jelent meg. Csizmadia Tibor 2017-ben nem emlékezett pontosan a lapszerkesztés körülményeire, arra viszont igen, „hogymindig mondtuk, hogy csináljuk, csináljuk, de a fő tevékenységünk azért nem ez volt, hanem a vizsgaelőadások készítése.”²⁹

Több szerkesztővel, így Lőkös Ildikóval³⁰ folytatott beszélgetéséből az derült ki,

²⁵ *Sirály*, 2. sz. (1961. december): 86. old.

²⁶ *Sirály*, 3. sz. (1962. május): 30. old.

²⁷ *Sirály*, 4. sz. (1962): 130. old.

²⁸ *Sirály*, (1979): a megjelenő lap utolsó oldala.

²⁹ Beszélgetés Csizmadia Tiborral, 2017. január 5.

³⁰ Lőkös Ildikó 1984 és 1988 között volt a Színház- és Filmművészeti Főiskola dramaturg szakos hallgatója.

hogy kellett még lennie lapszámnak az említett nyolcon kívül – előfordulhat, hogy további lapszámok is megjelentek, csak a Színház- és Filmművészeti Egyetem Könyvtárában nem lettek archiválva. Az általa említett szám az ő hallgatói éveiben, 1984 és 1988 között jelent meg: „Gaál Erzsébet előadásairól írtam, mert úgy éreztem, hogy nincs eléggé benne a köztudatban”.³¹ Ez alapján a *Sirály* folyóirat arra is lehetőséget teremtett, hogy a hallgatók a Főiskolán kevésbé kanonizált, akár underground alkotókról is olvaszanak a lapban. Továbbá Lőkös Ildikó azt is hozzátette, hogy a *Sirály* a Főiskola közegében az információ- és tudásátadásra szolgált, mint ma a Facebook.³²

A KISZ által végzett szakmai tevékenység

Több dokumentumból kiderül ki, hogy a KISZ a harminckét éves működése során rendszeresen szervezett külső fellépéseket a főiskolás hallgatóknak, így az ifjúsági szervezet hozzájárult a diákok intézményen kívüli megmutatkozásához. Egy 1981-es MSZMP-beszámoló méltatja a KISZ-ben végzett mozgalmi munka hasznosságát, majd felsorol számos rendezvényt, amelyeken a közelmúltban részt vettek a főiskolás hallgatók, például a Művészeti Főiskolák III. Fesztiválján Szentendrén,³³ a Józsefvárosi Ősz rendezvé-

³¹ Beszélgetés Lőkös Ildikóval, 2017. november 23.

³² Beszélgetés Lőkös Ildikóval, 2017. november 23.

³³ Utóbbi fesztivált Csizmadia Tibor is említette a beszélgetésünk során, mint fontos hallgatói élményt, Lőkös Ildikó pedig a Budapesti Tanárképző Főiskola hallgatójaként részt vett a rendezvényen és emlékezett rá, hogy a Színház- és Filmművészeti Főiskola KISZ szervezete mennyire aktívan közreműködött a rendezvény megszervezésében (Beszélgetés Csizmadia Tiborral, 2017. január 5., Beszélgetés Lőkös Ildikóval, 2017. november 23.)

nyein, de felléptek az orvosi egyetemen, egy mozgássérültek támogatására szervezett előadáson, továbbá a kerületben és számtalan egyéb helyen bemutattak műsorokat és vetítéseket. A Színház- és Filmművészeti Főiskola MSZMP alapszervezete vezetőségének beszámolója az 1980/81 tanév munkájáról kiemelte, hogy „készült kimutatás, magunk is elképedtünk, hány alkalommal és milyen léptek fel hallgatóink!”³⁴ Ezenkívül olyan főiskolai rendezvényeket is a KISZ szervezett, mint a gólyabál vagy a gólyatábor.³⁵ A főiskolai KISZ rendelkezett saját költségvetéssel, ezért is volt hasznos bevonni különböző programok szervezésébe.³⁶ Mindemellett a KISZ politikai és művészeti témájú klub-beszélgetéseket is kínált:

„Erősíteni kell a KISZ politikai arculatát is! Jó lehetőség ebben a Főiskolai KISZ Klub régebbi gyakorlatának felelevenítése, mikor is a hallgatóink rendszeres vendégei, vitapartnerei voltak a művészeti és politikai élet reprezentánsai (Aczél György, Kornidesz Mihály, Maróthy László, de folytathatnám a sort Jancsó Miklós, Oleg Tabakov vagy E. Drabkina nevével).”³⁷

Kideríthetetlen, vajon Tabakov és Aczél, Jancsó és Maróthy egy közös beszélgetésben foglalt-e helyet a klubban, miként ennek a politika-ideológiai pikánsága is inkább a beszámoló lendületességéből következik, nem az igazolható információkból.

³⁴ SZFE Irattár

³⁵ Utóbbi Lőkös Ildikó említette. Beszélgetés Lőkös Ildikóval, 2017. november 23.

³⁶ Beszélgetés Lőkös Ildikóval, 2017. november 23.

³⁷ A Színház- és Filmművészeti Főiskola MSZMP alapszervezete vezetőségének beszámolója az 1980/81 tanév munkájáról – SZFE Irattár

Várkonyi Zoltán OSZK-ban őrzött hagyatékában találtam egy 1975-ös tájékoztató jelentést a Főiskoláról, amelyből kiderül, hogy a főiskolás hallgatók a KISZ szervezésében rendszeresen végeztek tehetséggyondozó és közművelődési feladatokat:

„Fontos feladatainknak tekintjük a tehetséges munkás-paraszt fiatalok megtalálását és tanítását. Jól segítette ezt a munkánkat a Főiskola KISZ szervezetének az a kezdeményezése, mely szerint több éve hallgatókból álló kisebb csoportok vidéki területeken tehetségkutató munkát vállaltak és végeztek, igyekezvén nagyobb érdeklődést felkelteni pályánk iránt.”³⁸

Ugyanebben a tájékoztató jelentésben olvasható az is, hogy a

„Főiskola KISZ szervezetére támaszkodva állandó feladatunknak tartjuk, hogy hallgatóink a főiskola belső munkája mellett rendszeresen részt vállaljanak külső közművelődési feladatokban. Színészi hallgatóink minden nyáron a KISZ építőtáborokban adnak műsorokat, ez évben is 33 alkalommal keresték fel műsoraikkal a különböző építőtáborokat.”³⁹

A már említett 1981-es MSZMP-beszámolóból kiderül, hogy a KISZ fontosabb eredményei általában a hallgatók által végzett szakmai munkához, külső fellépésekhez kapcsolódtak, és hogy a KISZ működését kettősség jellemezte:

„egyfelől gyenge és egyenetlen belső szervezeti élet, másrészt néhol egészen kiemelkedő külső szereplés, közéleti tevékenység. [...] Mindent össze-

gezve az elért eredmények ellenére is az ifjúsági mozgalom intézményünkben jelenleg jóval *erneyedtebb*⁴⁰ állapotban van, mint 3-5 évvel ezelőtt, amikor a Főiskola KISZ alapszervezete elnyerte a KISZ KB Kiváló KISZ-szervezet zászlaját.”⁴¹

A probléma legfőbb okaként hozzák, ami már az ötvenes években is felmerült (így megállapítható, hogy a Színház- és Filmművészeti Főiskolán ez egy jellemző indok volt a KISZ-tevékenység kikerülésére), hogy a Főiskolán belüli szakmai feladatok mellett nincs lehetőség az aktív KISZ-tevékenységre:

„sokak számára nem népszerű a KISZ-ben végzett tevékenység, s a fő érv itt az, hogy a hatékony mozgalmi munka rengeteg időt igényel, ami a megfeszített tanulmányi program teljesítésében hátrányt jelent, s ez a hátrány a szorgalom és a tehetség kielezett küzdelmében előbb-utóbb szakmai lemaradás-hoz is vezet.”⁴²

A rendszerváltás ideje felé közeledve aztán ez a tendencia még inkább erősödött. Lőkös Ildikó a nyolcvanas évek második felének KISZ-működéséről azt mondta, hogy az akkor inkább már nevetséges volt.⁴³

⁴⁰ A dokumentumban az áthúzott *eredményes* szó helyére írták be az *erneyedtebb* szót.

⁴¹ A Színház- és Filmművészeti Főiskola MSZMP alapszervezete vezetőségének beszámolója az 1980/81 tanév munkájáról – SZFE Irattár

⁴² A Színház- és Filmművészeti Főiskola MSZMP alapszervezete vezetőségének beszámolója az 1980/81 tanév munkájáról – SZFE Irattár

⁴³ Beszélgetés Lőkös Ildikóval, 2017. november 23.

³⁸ Várkonyi Zoltán iratai, OSZK SZT Fond 27.

³⁹ Várkonyi Zoltán iratai, OSZK SZT Fond 27.

A KISZ mint a hallgatói érdekképviselő szerve

A KISZ működésének a hallgatói önrendelkezés és aktivitás fejlesztése is célja volt, és érdekképviselői szervként működött – vagy legalábbis működött volna. Az 1981-es MSZMP-beszámolóban a következőt írják:

„Igenis szükség van nem formális, de érdemi problémákkal foglalkozó rendszeres vezetőségi ülésekre, KISZ-taggyűlésekre (ezt maga a KISZ-tagság fogalmazta meg a legutóbbi választások alkalmával is). Csak így tudja betölteni azt a fontos funkcióját is, hogy fórum legyen a hallgatók gondjainak, problémáinak képviselésében, s ne csak egy szűkebb kör, hanem a KISZ-tagság és a hallgatók zömének képviselőjeként partner tudjon lenni a különböző iskolai fórumokon (Egyetemi Tanács stb.).”⁴⁴

A hallgatói önrendelkezés megvalósult momentumaként említi Várkonyi Zoltán, akkor rektor az 1975-ös ifjúsági parlament eseményeit, „ahol jó légkörben, a közös munka iránti felelősségérzettel aktívan vállaltak részt a hallgatóink gondjaink, oktató-nevelő munkánk fejlesztésének megoldásában”.⁴⁵ A javaslatok alapján történt pár konkrét intézkedés is: a színészhallgatók elméleti államvizsgáját előrehozták a harmadik évre, továbbá jelentősen fejlesztették a rendező szakosok nyelvtanítását.⁴⁶

Lőkös Ildikó is, aki korábban a Budapesti Tanárképző Főiskolán KISZ-titkár volt, úgy emlegette az ifjúsági szervezetet, mint egy érdekképviselői szervet, és arra is emléke-

⁴⁴ A Színház- és Filmművészeti Főiskola MSZMP alapszervezete vezetőségének beszámolója az 1980/81 tanév munkájáról – SZFE Irattár

⁴⁵ Várkonyi Zoltán iratai, OSZK SZT Fond 27.

⁴⁶ Várkonyi Zoltán iratai, OSZK SZT Fond 27.

zett, hogy rendszeresen tartottak gyűléseket és fórumokat.⁴⁷ Összehasonlítva a két intézmény KISZ-működését, a Budapesti Tanárképző Főiskoláról azt mondta, hogy „ott azért sokkal komolyabb KISZ élet működött. Nyilván a művészeti egyetemeken mindig lazábban vették.”⁴⁸ Ennek a legfőbb oka az lehet, hogy a művészeti egyetemeken sokkal kisebb a hallgatók létszáma, emiatt pedig közvetlenebb a diákok kapcsolata egymással és a tanáraikkal is. Így az államszocialista korszakban, ugyanúgy, mint ma, a közösségi élet adott volt, és a hallgatóknak nem volt olyan erősen szüksége a KISZ-re mint találkozási felületre és fórumra, mint ahogyan szükség lehetett arra egy nagyobb intézményben. Lőkös Ildikó a sokkal nagyobb létszámú Budapesti Tanárképző Főiskola KISZ-életéről azt mondta, hogy „közösségi emberként, ha akartál valamiket szervezni, a KISZ-ben találsz magad”.⁴⁹

Mindezek alapján a mai Hallgatói Önkormányzat (HÖK) a hallgatói érdekképviselő szempontjából ugyanazt a funkciót tölti be a Színház- és Filmművészeti Egyetemen, mint amit annak idején a KISZ töltött be – és valahogy a problémák is hasonlóak maradtak. Visszautalnék az 1981-es MSZMP-beszámolóra, amely legfőbb célként azt fogalmazta meg, hogy a KISZ „a hallgatók zömének képviselőjeként partner tudjon lenni a különböző iskolai fórumokon”.⁵⁰ Tehát ez a fajta partneri viszony elméletben már 1981-ben fel lett kínálva, de mindmáig nem alakult ki a hallgatói érdekképviselőnek komolyabb hagyó-

⁴⁷ Beszélgetés Lőkös Ildikóval, 2017. november 23.

⁴⁸ Beszélgetés Lőkös Ildikóval, 2017. november 23.

⁴⁹ Beszélgetés Lőkös Ildikóval, 2017. november 23.

⁵⁰ A Színház- és Filmművészeti Főiskola MSZMP alapszervezete vezetőségének beszámolója az 1980/81 tanév munkájáról – SZFE Irattár

25 A KISZ MEGALAKULÁSA ÉS MŰKÖDÉSE

mánya az egyetemen belül. Ennek megvalósulása tenné lehetővé azt, hogy a Színház- és Filmművészeti Egyetem hallgatói aktívan és konstruktívan alakíthassák azt az intézményt, amely valamilyen szinten meghatározza majd a későbbi pályájukat.

Bibliográfia

- NÁNAY István. *Tanodától – egyetemig (Az intézményes magyar színház- és filmművészképzés száznegyven éve)*. Budapest: Színház- és Filmművészeti Egyetem, 2005.
- Sirály – a Színház- és Filmművészeti Főiskola folyóirata*, a Színház- és Filmművészeti Főiskola KISZ-szervezetének kiadványa, 1961, 1962, 1977, 1978, 1979, 1982.
- VÁRKONYI Zoltán. „Tájékoztató jelentés a Színház- és Filmművészeti Főiskoláról a fiatal művészek helyzetének vizsgálatához a megadott szempontok alapján”,

Budapest, 1975. szeptember 5., in *Várkonyi Zoltán iratai*, OSZK SZT Fond 27.

Oral History interjúk

- Beszélgetés Lengyel Györggyel, 2016. december 20.
- Beszélgetés Csizmadia Tiborral, 2017. január 5.
- Beszélgetés Lengyel Györggyel, 2017. január 7.
- Beszélgetés Lőkös Ildikóval, 2017. november 23.

Levéltári anyagok

- Képesi Endre M-19593 – Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára
- Lévai Tibor M-20274 – Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára
- Mátrai Vilma H.12412 – Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára
- A Színház- és Filmművészeti Főiskola MSZMP alapszervezete vezetőségének beszámolója az 1980/81 tanév munkájáról – SZFE Irattár*